

Arne Ivarsson

Hänt i Holaveden

Hösten 2009 avslutade jag mitt skrivande om Stavabygden – gränsbygden. Det omfattar 26 byar med människor, händelser, vägar, odling och bebyggelsehistoria under 400 år. Biblioteket i Ödeshög har nu lagt ut detta på nätet. Det finns också för utlåning att läsa för den som inte har dator.

Det var mina ögon som satte stopp för skrivandet då. Att läsa arkivhandlingar kräver pigga ögon. Mina ögon orkade inte längre. Jag var tvungen att sätta punkt. Men i begränsad omfattning kan jag ändå fortsätta med skrivandet.

I mitt källmaterial i datorn, har jag mycket som jag kan fortsätta att arbeta med. Många människoöden finns lagrade i min dator. Jag vill gärna berätta mera om människor och händelser som jag förut bara nämnt i korthet. Hur många berättelser det blir, det får vi se.

Dessa människoöden och händelser är både från äldre och nyare tid.

I mer än 40 år har jag samlat på uppgifter från gamla tider. Det har varit om händelser, om gammal folktro, om troll och spöken, men framför allt har jag velat berätta om människoöden.

Hör gärna av dig och lämna synpunkter på mina berättelser.

Jönköping i juni 2011

Arne Ivarsson
Kungsgatan 13,
553 31 Jönköping,
Tel 036/71 32 33
(arnei-1@hotmail.com)

Kerstin Arvidsdotter

Ett spännande kvinnoöde

Tällekullen

Vägen mot Tällekullen är vacker där den går uppe på åsen och norrifrån närmar sig byn. I flera hundra år har vägen gått där. Den har varit kyrkväg för människorna i bygden ända sedan de första byarna bildades här. Det var kanske redan för sju eller åtta hundra år sedan.

Vägen kan berätta om alla de människor som färdats på vägen under tidernas lopp.

Vagnväg blev den någon gång under 1700-talet. Dessförinnan var det bara en gångstig, eller ridstig.

I gamla tider fick människorna gå till kyrkan, de bar sina döda till begravningen, och sina nyfödda barn till dopet. De som hade råd med häst kunde sitta på hästryggen.

Tällekullen är en gammal gård och här har bott människor länge. Vägen förbi Tällekullen ledde vidare till flera andra byar eller gårdar, Fogeryd, Gräsberg, Haddåsen, Havrekullen och Vantekullen. Människorna i dessa byar hade sin kyrkväg förbi Tällekullen.

I gamla tider var det kyrktvång. Det innebar att alla var tvungna att besöka kyrkan, oavsett avstånd eller väglag. Som grundregel gällde att man skulle vara i kyrkan åtminstone varannan söndag. Särskilt viktiga var de stora böndagarna. Var man inte i kyrkan då kom länsmannen med stämning till tinget.

Människorna gjorde sällskap på vägen till kyrkan. Vi kan tänka oss hur dessa hopar av människor vandrade den lilla vägen förbi Tällekullen och vidare mot kyrkan i Ödeshög. Kvinnorna gick för sig i svarta långkjolar och med huckle på huvudet. Männen gick för sig.

Bönderna i Tällekullen hade gott anseende i bygden. Per i Tällekullen var nämndeman på sin tid. Det var under grevskapsperioden på 1600-talet. Per satt som nämndeman vid många ting och är omnämnd i åtskilliga sammanhang där nämndemän anlitas. Han hade också en hel del trätor med sina grannar, om mark och mycket annat.

Hans son, Arvid, blev ingen nämndeman. Varför är kanske oklart, men Arvid gjorde sig känd på annat sätt. Han gjorde sin piga Ingrid Karlsdotter med barn.

Det var kanske inget ovanligt, att en bonde gjorde sin piga med barn. Tvärtom. En bonde hade åtskilligt att säga till om när det gällde hans husfolk. Han kunde aga dem om han så ville. De var hans ägodelar, nästan. Husbonderätten var stor.

Många bönder har genom åren *bedrivit hor* med sina pigor. Om pigan råkade bli med barn brukade bonden övertala en dräng att mot skälig ersättning ta på sig brottet. Drängen kunde oftast inte neka. Han måste även han vara sin husbonde till lags.

Men om ingen dräng ville ta på sig detta kunde bonden neka till allt. Han kunde svära sig fri vid tinget. Pigan fick då ensam stå för sitt brott och fick ett hårt straff. Hennes barn blev oäkta och förlorade sin arvsrätt. Pigan förlorade sin försörjning och gick fattigdom till mötes.

Arvid Persson i Tällekullen försökte övertala flera personer att ta på sig brottet i hans ställe. Han utlovade god ersättning till den som åtog sig uppdraget. Men allt sprack inför rätten. Ingrid Karlsdotter och hennes far kunde bevisa inför rätten att det var Arvid Persson själv, hennes husbonde, som var barnafader. Arvid ville i det längsta neka men till slut erkände han sitt brott.

Det var i halmladan på gården i Tällekullen som han hade *bedrivit denna otukt* med sin piga. Hon var ung och vacker. Köttets lustar blev för mycket för Arvid. Pigan vågade inte neka honom, kunde inte neka.

Det blev dryga böter för Arvid. Men han var glad att han kom undan med böter. Tidigare var det dödsstraff.

Detta blev ett stort samtalsämne i bygden. En syster till Ingrid tjänade piga i grannbyn Vantekullen. Hon hette Karin och blev ungefär samtidigt med barn och det var hennes husbonde Per Bengtsson som gjort henne med barn. Två systrar som råkade ut för samma sak.

Var det kanske så att det var nästan regelmässigt att husbönderna utnyttjade sina pigor, inte bara till vanligt hushållsgöra utan också för älskog.

Om dessa två systrar vill jag framdeles försöka göra en särskild berättelse.

Gården Tällekullen hade gått i slakten i många generationer, så långt vi kan se bakåt i tiden. Under första hälften av 1600-talet fanns där en bonde som hette Jöns. Efter honom tog sonen Per Jonsson över gården. Det var denne Per som var nämndeman, från år 1653 och fram till sin död 1684. Hans hustru hette Karin Andersdotter.

Efter honom kom sonen Arvid Persson. Det var han som gjorde sin piga med barn. Efter honom övertogs gården av dottern Kerstin Arvidsdotter och hennes man Anders Larsson. Därefter följde Anders Persson och Anna Nilsson.

Det är deras dotter, Kerstin Arvidsdotter, som vi här skall titta närmare på. Vi kan här se att Kerstin Arvidsdotters mormor, hon hade samma namn. Vi skall här följa Kerstin Arvidsdotter den yngre. Hur blev hennes liv?

Kerstin Arvidsdotter föddes den 19 november 1762. Hennes föräldrar var således bonden Arvid Andersson och hans hustru Anna Nilsson i Tällekullen.

Kerstins far dog den 9 januari 1767 av hastig sjuka i en ålder av endast 49 år. Kerstin var då endast fyra år fyllda. Hon hade kanske inga minnen av sin far. Hon hade två äldre syskon, Karin och Nils.

Modern gifte om sig 1769 med ryttaren Per Ekebon Nilsson från Råby. Denne hade blivit änkeman 1764. Han hade en son som hette Per. Per Ekebon tycks ha kommit till Tällekullen redan 1766, kanske som dräng.

Per Ekebon dog 1773 av *långsam bröstsjuka*, 50 år gammal. Anna Nilsson dog den 24 november 1799 i Tällekullen av bröstsjukdom.

Kerstin växte upp i Tällekullen. Det är möjligt att hon var piga på andra gårdar i bygden. Sådant var vanligt.

År 1784 gifte hon sig med Erik Persson från Västra Haddåsen. Erik var bondson men hade många syskon. Försörjningstrycket var hårt. Erik och Kerstin fick ta ett torp på Västra Haddåsens ägor. Det var sannolikt det torp som låg längst i norr på Västra Haddåsens ägor utmed vägen mot Tällekullen.

Husen låg något hundratal meter från vägen. Strax norr om torpet gick en väg in mot Havrekullen. Torpet var ett förpantningstorp. Tre små åkrar hörde till torpet men den sammanlagda åkerarealen var inte ens ett tunnland.

Här på detta torp föddes dottern Maja 1785, men någon anteckning i kyrkoboken har inte gjorts. År 1791 föddes dottern Katharina och 1794 föddes sonen Jonas.

Den 23 oktober 1796 avled torparen Peter Eriksson på Västra Haddåsens ägor av håll och styng, 33 år gammal. Kerstin blev plötsligt änka. Hon var då endast 34 år gammal.

Vi vet inte hur länge hon bodde kvar på torpet. Troligen bodde hon några år senare på Gyllinges ägor. Hon flyttade, eller flyttades till Narbäcks ägor omkring år 1805. Möjligen bodde hon någon tid på Näteryds ägor och sedan tillbaka i Västra Haddåsen. Det blev en tid av flyttningar.

Hennes barn tycks då inte ha varit hos henne. Dottern Maja var piga på olika håll i bygden, Stora Krokek, Siggeryd och Västra Haddåsen. De båda andra barnen, Katharina och Jonas har jag inte funnit i handlingarna. Jag har inte heller funnit anteckningar om att de dött. Vart tog de vägen?

Kerstin var fortfarande ung men hon gifte inte om sig. Hon fortsatte sitt liv som änka. Vi kan anta att hon arbetade hos bönderna i bygden.

Nästa uppgift vi har om Kerstin är i husförhörslängden 1816. Då bodde hon i en backstuga på Näteryds ägor. Kanske hade hon bott där några år. Hos henne bodde då också dottern Maja. År 1818 flyttade de till Narbäck där Kerstin bott tidigare.

1821 flyttade de till Lilla Krokeks ägor. Hon uppgavs då i husförhörslängden vara en *inhyses fattig änka*. De var möjligen inhysta på Norrgården eller Norrgårdens ägor, i så fall kanske i torpet Hagalund. Dottern Maja flyttade 1831 med sina två barn till Gyllinge. Men hon återkom troligen till Lilla Krokek samma år.

Kerstin Arvidsdotter flyttades 1832 till Fattighuset i Ödeshög. Hon dog där den 16 april 1837 av ålderdoms bräcklighet. Hon skrevs då som *ordinarie fattighjon*.

I fem år bodde hon där och delade rum med alla andra fattighjon. Där stod sängarna tätt. Män och kvinnor blandades. Det var ingen trivsamt miljö.

Kerstin Arvidsdotter var ett människoöde bland många. Hon föddes i ett bondehem med ett gott välstånd. Allt såg bra ut. Men hon blev tidigt faderlös. Hon blev änka tidigt och det var då som hennes hårda kamp för tillvaron började.

Hon flyttade många gånger. Hon bodde i många dåliga och dragiga hus och skulle ha kunnat berätta länge om hårda vintrar och svåra umbäranden.

Dottern Maja Eriksdotter hade varit trolovad med livgrenadjären Karl Häggberg i Stora Aleryd i Stora Åby socken. De skulle gifta sig. Så var det planerat men Karl Häggberg avled den 29 oktober 1815 av tärande sjukdom, innan det planerade bröllopet.

Maja väntade barn. Det blev en dotter, Anna Karin, och hon föddes i Näteryd 14 februari 1816.

Hur gick det sedan för Maja Eriksdotter och hennes barn? Jo, Maja bodde kvar i Lilla Krokek. Men den 21 april 1835 gifte hon sig med torparen Abraham Nilsson från Harsbol. De flyttade efter giftermålet till Stora Åby socken och hade ett torp på Stora Renemo ägor. Där dog Maja Eriksdotter den 26 februari 1851 av feber.

Dottern Anna Karin Häggberg flyttade hemifrån 1831 och var piga i Gyllinge, sedan i Sväm och sedan Åeryd 1835. Hon var piga i Bankaby men den 8 november 1836 gifte hon sig med livgrenadjären Stål i Sjögetorp och flyttade dit. Denne avled fem timmar efter vigseln av förkylning. Ödet hade åter slagit till.

Hon flyttade 1837 till soldattorpet i Kråkeryd och gifte sig där 1838 med livgrenadjären Jonas Ross i Kråkeryd.

Anna Karin var dotterdotter till Kerstin Arvidsdotter och hade således samma rötter tillbaka till Tällekullen och bakåt i tiden där ända till 1600-talet. Hon hade utförligt kunnat berätta om sin mormors liv.

Hur gick det då för Anna Karin och hennes nya man, livgrenadjären Ross i Kråkeryd?

Anna Karin Häggberg och Jonas Ross bodde kvar i Kråkeryds soldattorp fram till omkring 1870. Då lämnade Jonas sin soldattjänst och blev gratialist. Detta betydde en liten pension. Svältlön kanske. De uppgavs vara utfattiga. Denna marginalnotering i husförhörslängden var de inte ensamma om.

Anna Karin och Jonas fick många barn. Det var Klara Albertina 1837, Kristina Karolina 1840, Charlotta 1842, Johan 1845, Karl 1848, död 1851, Maria Sofia 1852, Hulda Matilda 1854, död 1857, Karl Oskar 1857 och Gustaf Marcellus 1860. Anna Karin var 21 år när hon födde första barnet och hon var 44 när hon födde sitt sista barn.

Efter sin avgång bodde familjen förmodligen i något annat hus eller torp på Kråkeryds ägor. Där dog Jonas den 26 maj 1876. Alla deras barn hade då lämnat hemmet åt olika håll. Efter att Jonas dött flyttade Anna Karin Häggberg till Hårstorp. Där var hennes yngste son Gustaf Marcellus soldat med soldatnamnet Hård.

Men hon flyttade tillbaka till Kråkeryd och bodde där ensam. År 1896 flyttade hon till Fattighuset. Där upptogs då 42 personer. Anna Karin Häggberg dog där den 15 maj 1901 av ålderdom.

Av deras barn kan vi se att dottern Charlotta enligt husförhörslängden *kunde hela katekesen*. Hon flyttade till Orlunda 1861. Klara Albertina gifte sig med skomakaren Johan Petersson (Holmberg) i Sunneryd. Johan gifte sig med Clara Christina Sjö och bosatte sig i Öninge. En dotterdotter till dem var Elsa Kall. Gustaf Marcellus blev soldat för Hårstorp.

Åtskilliga personer i våra bygder har Kerstin Arvidsdotter i sin släktkrönika.

Detta var brokiga blad ur livets bok. De manar oss sena tiders barn till eftertanke.

Jag har hämtat uppgifterna till denna berättelse från mitt eget material, anteckningar från kyrkoböcker, domböcker m.m.

Arne Ivarsson